

.....

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

.....

УДК 343.326

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.3-2.1>

О. Ю. Баличев

аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Статтю присвячено означенню та дослідженню проблем, пов'язаних із кваліфікацією злочинів терористичної спрямованості.

Наголошується на тому, що тероризм є однією з основних загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України.

Проаналізовано особливості кваліфікації та проблеми розмежування складів злочинів, передбачених такими статтями Кримінального кодексу України:

1) стаття 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації) та статті 255 (створення злочинної організації), 257 (бандитизм), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань);

2) стаття 258-1 (втягнення у вчинення терористичного акту) та статті 258-2 (публічні заклики до вчинення терористичного акту), 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту).

Означено проблему щодо розмежування таких складів злочинів, передбачених Основною частиною Кримінального кодексу України, як: створення терористичної групи чи терористичної організації (стаття 258-3) зі злочинами, передбаченими статтями 255 (створення злочинної організації), 257 (бандитизм), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань); втягнення у вчинення терористичного акту (стаття 258-1) та статті 258-2 (публічні заклики до вчинення терористичного акту), 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту); злочину, передбаченого статтею 258-2 та статтею 295 (заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку); фінансування тероризму (стаття 258-5) зі злочинами, передбаченими статтями 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту) та 256 (сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їхньої злочинної діяльності).

Визначаються ознаки:

1) терористичної групи (спеціальна мета – здійснення терористичних актів; стійкість; наявність єдиного плану з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи; кількісна ознака – дві та більше особи);

2) терористичної організації (стійкість; кількісна ознака – об'єднання п'яти і більше осіб; ієрархічність; можливість діяльності структурних підрозділів у складі терористичної організації; спеціальна мета – здійснення терористичної діяльності).

Ключові слова: *тероризм, терористична діяльність, злочини терористичної спрямованості, фінансування тероризму, терористична група, терористична організація, сприяння, втягнення, заклики.*

Постановка проблеми. Однією з основних загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України на теперішній час є тероризм, який спрямовано на послаблення державної обороноздатності, авторитету держави на міжнародній арені, зміну встановленого порядку роботи державних органів влади. Крім того, таке негативне небезпечне явище становить загрозу громадській безпеці.

Проблеми кримінальної відповідальності за злочини терористичної спрямованості, їхньої кримінологічної характеристики та протидії вчиненню таких злочинів освідуються в наукових працях таких вітчизняних вчених, як: П.В. Агапов, В.Ф. Антипенко, О.Ф. Бантишев, М.М. Васілін, А.А. Вознюк, В.О. Глушков, А.О. Данилевський, С.У. Дикаєв, А.І. Долгова, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, В.С. Зеленецький, А.Е. Ізетов, М.П. Кіреєв, В.С. Комісаров, О.М. Костенко, В.В. Крутов, В.А. Ліпкан, В.В. Лунєєв, В.В. Мальцев, В.О. Навроцький, В.П. Тихий, Г.О. Чорний, П.Л. Фріс, О.В. Шамара, В.П. Шишов та інших. Але певні питання щодо особливостей кваліфікації злочинів, пов'язаних із тероризмом, залишаються дискусійними. Так, наприклад, це стосується проблем розмежування таких складів злочинів, передбачених Основною частиною Кримінального кодексу України (далі – КК України), як: створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України) зі злочинами, передбаченими статтями 255 (створення злочинної організації), 257 (бандитизм), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань); втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України) та ст. 258-2 (публічні заклики до вчинення терористичного акту), ст. 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту); злочину, передбаченого ст. 258-2 КК України та ст. 295 (заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку); фінансування тероризму (ст. 258-5) зі злочинами, передбаченими статтями 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту) та 256 (сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності). Наведені проблеми мають бути вирішені на законодавчому рівні.

Мета статті. Означення та дослідження проблем, пов'язаних із кваліфікацією злочинів терористичної спрямованості за кримінальним законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Поняття «тероризм» у теорії кримінального права часто пов'язують із термінами «терористичний акт», «терористична діяльність», «злочини терористичної спрямованості» [1, с. 95]. У національному законодавстві дане поняття визначається Законом України (далі – ЗУ) «Про боротьбу з тероризмом» № 638-IV від 20 березня 2003 р., відповідно до ст. 1 якого тероризм представляє собою суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей [2]. Крім того, в даному нормативному акті (ст. 1) дається визначення поняттю «терористична діяльність», тобто діяльності, яка охоплює:

- 1) планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;
- 2) підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- 3) організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;
- 4) вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- 5) пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- 6) фінансування та інше сприяння тероризму [2].

При цьому, якщо така терористична діяльність супроводжується вчиненням злочинів, передбачених ст.ст. 112 (посягання на життя державного чи громадського діяча), 147 (захоплення заручників), 258-258-5 (статті, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини терористичної спрямованості), 259 (завідомо неправдиве повідомлення про загрозу

безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань), 443 (посягання на життя представника іноземної держави), 444 (злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист), а також іншими статтями КК України, відповідальність за їхнє вчинення настає відповідно до КК України [2]. Але наведений перелік не можна вважати вичерпаним.

У КК України, в Розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» передбачено кримінальну відповідальність, разом із відповідальністю за вчинення терористичного акту, за низку злочинів терористичної спрямованості: втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4), фінансування тероризму (ст. 258-5) [3]. Ураховуючи, що «тероризм» – це широке поняття, а його вчинення носить неоднозначний багатогранний характер, виникає необхідність, поряд зі злочинами терористичної спрямованості, розглядати також злочинні діяння, тим чи іншим чином пов'язані з тероризмом. До таких злочинів у науці кримінального права зазвичай відносять: посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110); фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2); диверсію (ст. 113); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1); захоплення заручників (ст. 147); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260); найманство (ст. 447) [4, с. 73].

Вчинення терористичного акту (ст. 258 КК України) полягає в застосуванні зброї, вчиненні вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяли значної майнової шкоди, настанні інших тяжких наслідків, якщо такі дії було вчинено з метою порушення громадської безпеки,

залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привертання уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погрози вчинення зазначених дій із тією самою метою. Тобто об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 258 КК України, пов'язана із вчиненням суспільно небезпечних діянь (незаконне застосування зброї, підпал тощо), за які передбачено кримінальну відповідальність іншими статтями КК України. Тож до злочинів, пов'язаних із тероризмом, виходячи зі змісту диспозицій вказаних вище статей, можна також віднести такі злочинні діяння: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110); фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112); диверсію (ст. 113); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1); умисне вбивство (ст. 115); умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121); побої і мордування (ст. 126); катування (ст. 127); погрозу вбивством (ст. 129); захоплення заручників (ст. 147); завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260); напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261); викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим

становищем (ст. 262); незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443); злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444); найманство (ст. 447) [3].

Поняття «тероризм», «терористична діяльність», «злочини терористичної спрямованості» та «злочини, пов'язані з тероризмом» є тісно взаємопов'язаними. Терористична діяльність відповідно до вказаного вище Закону фактично охоплює об'єктивні сторони всіх злочинів, передбачених ст.ст. 258-258-5 КК України. Вчинення ж злочинів, передбачених ст.ст. 258-1-258-5, врешті-решт, спрямовано на досягнення єдиного результату – реалізації терористичного акту. Тож кваліфікація цих злочинних діянь та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності викликає певні складнощі. Так, наприклад, виникають питання щодо кваліфікації таких злочинів як:

I. Створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України) та злочинів, передбачених ст.ст. 255 (створення злочинної організації), 257 (бандитизм), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань);

II. Втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України) та ст.ст. 258-2 (публічні заклики до вчинення терористичного акту), 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту);

Відповідно до ст. 258-3 КК України кримінально каранним є діяння, що полягає у створенні терористичної групи чи терористичної організації, керівництві такою групою чи організацією або участь у ній, а так само організаційному чи іншому сприянні створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації [3].

Стаття 28 КК України (ч.ч. 2, 3, 4) характеризує такі форми співучасті у злочині, як група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинна організація. Відповідно до даної норми злочин визнається вчиненим:

1) за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до

початку злочину, домовилися про спільне його вчинення;

2) організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи;

3) злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп [3].

Вчинення злочину у співучасті, а тим більш в її організованій формі, значно підвищує суспільну небезпеку діяння. У зв'язку із цим законодавець виділив як окремий склад злочину створення злочинної організації (ст. 255 КК України). Така організація характеризується всіма ознаками, зазначеними у ч. 4 ст. 28 КК України. Але деяким видам організованих груп та злочинних організацій притаманні і інші (особливі) ознаки, визначені законодавцем. Наприклад, для банди (ст. 257 КК України) такими ознаками є озброєність та спеціальна мета організації такої злочинної групи – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб. Для злочину, передбаченого ст. 260 КК України, це наявність у злочинної групи (організованої групи чи злочинної організації) ознак воєнізованого (ч. 1) або збройного (ч. 2) формування, де під воєнізованими розуміються формування, які мають організаційну структуру військового типу (єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка), а під збройними – воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Так і терористична група та терористична організація

виступають одними з видів організованої форми співучасті у злочині, маючи певні особливі ознаки, які було б доцільно передбачити у ст. 258-3 КК України. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» терористичною є група, що складається із двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів. Терористичною організацією визнається стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, в межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один із її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність із відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [2]. Тож особливою ознакою терористичної групи чи організації є наявність спеціальної мети їх створення – здійснення в подальшому терористичної діяльності, що, звісно, охоплює і вчинення терористичного акту.

Проаналізувавши зміст ст. 28 КК України та положення ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» стосовно визначення терористичної групи та терористичної організації, можна відзначити, що законодавець наділив вказані терористичні угруповання ознаками, більш притаманними таким організованим формам співучасті, як вчинення злочину за попередньою змовою та вчинення злочину організованою групою. У той же час ч. 2 ст. 258 передбачає кримінальну відповідальність за вчинення терористичного акту за попередньою змовою групою осіб.

Зазначений вище Закон серед ознак терористичної групи вказує лише кількісну ознаку – дві і більше особи (що відповідає ознаці вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб) та спеціальну мету – здійснення терористичних актів, що передбачає вчинення декількох – двох та більше терористичних актів, а це, у свою чергу, свідчить про діяльність терористичної групи певний проміжок часу, а відповідно, і про її стійкість. Однак «стійкість», як об'єктивно-суб'єктивна ознака, характеризує такі організовані форми співучасті, як організована група та злочинна організація. Тобто терористичній групі мають бути прита-

манні загальні ознаки організованої групи, а відповідно, терористичній організації – ознаки злочинної організації. Виключенням може стати лише кількісна ознака для терористичної групи, враховуючи підвищену суспільну небезпеку терористичних угруповань. Така ознака, як ієрархічність, наявність якої апріорі неможлива, якщо злочинна група складається із трьох осіб, характеризує будь-яку злочинну організацію, навіть специфічну, а наявність у такій організації хоча б 5-ти осіб дає можливість вести мову про її структурні підрозділи, що є основною відмінністю злочинної організації від організованої групи.

Отже, на наш погляд, терористична група має характеризуватися такими ознаками, як:

1) спеціальна мета – здійснення терористичних актів;

2) стійкість;

3) наявність єдиного плану з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи;

4) кількісна ознака – дві та більше особи.

Терористичній організації мають бути притаманні такі ознаки:

1) стійкість;

2) кількісна ознака – об'єднання п'яти і більше осіб;

3) ієрархічність;

4) можливість діяльності структурних підрозділів у складі терористичної організації;

5) спеціальна мета – здійснення терористичної діяльності. Це означає, що така група чи організація створюється не тільки з метою безпосереднього вчинення терористичного акту, але й для здійснення будь-якої іншої діяльності, яка охоплюється поняттям «терористична діяльність», а отже – для вчинення будь-якого зі злочинів терористичної спрямованості, а також злочинів, пов'язаних із тероризмом.

Отже, можна дійти висновку, що, по-перше, терористична група, терористична організація, банда, воєнізоване формування, збройне формування – все це так звані спеціальні форми співучасті, яким притаманні як загальні, так і спеціальні ознаки. Основною відмінністю даних злочинних угруповань є наявність спеціальної мети їх створення.

Кваліфікуючи терористичні злочини, необхідно розмежовувати склади, передбачені ст.ст. 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту»; 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту»; 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту»; 295 «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку».

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 258-1 КК України, виражається у втягненні особи у вчинення терористичного акту або примушуванні до вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи або із застосуванням чи погрозою застосування насильства [3].

Втягнення у вчинення терористичного акту полягає у скоєнні винним відносно іншої особи таких дій, шляхом фізичного або психічного впливу, що схиляють останню до вчинення терористичного акту – породжують у неї бажання прагнення вчинити саме таким чином. Способи такого втягнення можуть бути різними. Дане діяння є певним чином спорідненим із підбурюванням до вчинення злочину і може також виражатися в умовлянні, підкупі або іншому схилянні особи до вчинення терористичного акту. У даному випадку виключення становлять такі види підбурювання, як погроза та примус, оскільки подібні діяння характеризують другий спосіб реалізації об'єктивної сторони розглядуваного злочину – примушування до вчинення терористичного акту, яке має бути обов'язково пов'язаним із використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства.

Одним із способів вчинення злочину сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4) є вербування особи з метою вчинення терористичного акту, тобто її найом за матеріальну винагороду. У даному випадку особа не тільки добровільно дає згоду на участь у терористичному акті, але й розраховує на оплату своїх «послуг».

Вчинення даного злочину може також полягати в озброєнні або (та) навчанні особи з метою вчинення терористичного акту, а так само її використанні із цією метою.

Під озброєнням особи з метою вчинення терористичного акту розуміється надання

(забезпечення, постачання) їй вогнепальної або холодної зброї, вибухових пристроїв чи речовин, а також бойових припасів як на платній, так і на безоплатній основі. Навчання ж із такою метою особи полягає в переданні їй знань, розвитку її умінь та навичок у будь-який спосіб (проведення занять, тренінгів, забезпечення відповідною літературою тощо). Під використанням особи слід розуміти її безпосереднє застосування під час вчинення терористичного акту, зокрема і як терориста-смертника. Усі ці дії можна скоріше охарактеризувати як пособництво у вчиненні терористичного акту або підготовки до нього.

Висновки. Вчинення злочину, передбаченого ст. 258-2 КК України, полягає у здійсненні публічних закликів до вчинення терористичного акту, а також розповсюдженні, виготовленні чи зберіганні з метою розповсюдження матеріалів із такими закликами.

Обов'язковою ознакою таких закликів є їхня публічність – хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, значного кола осіб (або певної групи чи категорії осіб), в якому висловлюються ідеї, погляди, вимоги щодо вчинення терористичного акту. Отже, основною відмінністю публічних закликів до вчинення терористичного акту від втягнення у вчинення терористичного акту є те, що вплив спрямований не на конкретну особу, а стосується широкого невизначеного кола осіб.

Список використаної літератури:

1. Денисов С. Тероризм як загроза існуванню сучасного суспільства. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України». Київ : 30 вересня 2016 р. С. 95-97.
2. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» № 638-IV від 20 березня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 25. Ст. 180. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Фесенко Є.В. Проблеми кримінально-правової протидії тероризму в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7. № 4. С. 72-76.

Balychev O. Peculiarities of qualification of terrorist crimes

The article is devoted to the definition and study of problems related to the qualification of crimes of a terrorist nature.

It is marked on that terrorism is one of basic threats to state sovereignty and territorial integrity of Ukraine.

The features of qualification and problem of differentiation of syllables of the crimes envisaged by the next articles of the Criminal code of Ukraine are analyses:

1) Article 258-3 (creation of terrorist group or terrorist organization) and to the article 255 (creation of criminal organization), 257 (gangsters), 260 (creation of not envisaged by the law of the militarized or armed forming);

2) Articles 258-1 (an indrawn is in assassinating) and to the article 258-2 (public appeals are to assassinating), 258-4 (assistance to assassinating).

A problem is marked in relation to differentiation of such syllables of crimes, envisaged by Basic part of the Criminal code of Ukraine as, : creation of terrorist group or terrorist organization (article 258-3) with crimes, by the envisaged articles 255 (creation of criminal organization), 257 (gangsters), 260 (creation of not envisaged by the law of the militarized or armed forming); indrawn in assassinating (article 258-1) and the article 258-2 (public appeals are to assassinating), 258-4 (assistance to assassinating); crime envisaged by the article 258-2 and article 295 (appeals are to the fiancés of actions that threaten to the public peace); financing of terrorism (article 258-5) with crimes, by the envisaged articles 258-4 (assistance to assassinating) and a 256 (assistance to the participants of criminal organizations and shelter them criminal.

Signs are determined:

1) terrorist group (the special aim is realization of assassinations; firmness; a presence of only plan is with distribution of functions of the participants of group, sent to the achievement of this plan known to all participants of group; quantitative sign - two and more person);

2) terrorist organization (firmness; a quantitative sign is an association five and more persons; hierarchical ness; possibility of activity of structural subdivisions is in composition terrorist organization; the special aim is realization of terrorist activity).

Key words: *terrorism, terrorist activities, terrorist crimes, financing of terrorism, terrorist group, terrorist organization, assistance, involvement, appeals.*